

Pasi Saukkonen

Erikoistutkija, dosentti
Helsingin kaupungin tietokeskus
pasi.saukkonen@hel.fi
<https://pasisaukkonen.wordpress.com/>

Hamsterit ja haikarat

Niitä ilmeitä en unohda koskaan. Työtoverini Helsingin kaupungilla oli juuri kertonut kokousväelle, että kaupungin väkiluku on sopimusluontoinen asia. Tarkkaa tietoa ei ole, koska väestötiedoissa on sekä ylipeittoa että alipeittoa. Ylipeitto tarkoittaa sitä, että väestörekisterissä on ihmisiä, jotka ovat muuttaneet pois tekemättä asiasta ilmoitusta. Alipeitto johtuu puolestaan siitä, että kaupungissa asuu ihmisiä, joita ei kuitenkaan ole rekisteröity väestöön kuuluviksi.

Ajatus siitä, että me emme tiedä tarkalleen, kuinka paljon ja minkälaisia ihmisiä kaupungissamme asuu, sai monet läsnä olleista korkeista virkamiehistä tyrmistymään. Olemme niin tottuneita luottamaan suomalaisiin tilastoihin, että niiden osumatarkkuuden kyseenalaistaminen järkytti kuulijoita. Keskuuteemme pudotettuun tietopommiin antoi lisää tehoa se, että paikalla oli myös Väestörekisterikeskuksen entinen ylijohtaja.

Vähän vastaavanlainen tapaus oli, kun minulle soitti viime vuonna innoissaan eräs toimittaja, joka oli löytänyt uutisen sadantuhannen vieraskielisen rajan rikkoutumisesta Helsingissä. Häneen ääneensä tuli ensin ihmettelyä ja sitten turhautumistakin, kun kerroin, että tilastollisesti näin voi olla asian laita, mutta todellisuudessa se lienee tapahtunut jo aikaisemmin, tai sitten rajanylitykseen on vielä matkaa. Mene tiedä. Sitä paitsi suuri osa vieraskielisistä on myös suomenkielisiä, joten liekö tuossa paljon aihetta lehtijuttuun.

Kuuluisa brittisosologi Anthony Giddens on käyttänyt nykyaikaisesta valtiosta termiä alueellisesti rajattu valtasäiliö. Valtion rajojen sisällä on valtion väestö eli yhteiskunnan jäsenet, ja kaikkien heistä pitäisi olla viranomaisten tiedossa. Olen usein luennoilla havainnollistanut tätä valtiokäsitystä säilykepurkilla, joka on tiivis ja turvallinen kuin kansakunta uusnationalistisen politiikan toiveunessa. Ihmiset ovat joko meikäläisiä sisäpuolella tai muukalaisia ulkopuolella, eikä sisälle niin vain tunkeuduta.

Tähän ajatukseen yhteiskunnasta ja valtiosta säiliönä sopii luontevasti se käsitys, että asuinmaa, kotimaa ja isänmaa ovat paitsi yksi ja sama asia myös konkreettisesti maata. Kansallisessa maaperässä yhteiskunnan jäsenillä, kansalaisilla, on syvään ulottuvat juurensa. Nationalistisessa maailmankatsomuksessa ihminen kuviteltiin paikallaan pysyväksi olennoiksi. Pitkä historia paikkakunnalla oli suuri ylpeydenaihe, ja muualta tulijoilla oli kova työ lunastaa paikkansa paljasjalcaisten yhteisössä.

Maamme kirjassa Zachris Topelius kuvasi romaneja (mustalaisia) ja juutalaisia isänmaattomiksi kansoiksi, joiden onnettomana kohtalona oli vaeltaa vailla kotia. Suomen kansa oli puolestaan kuin puu, joka levitti maahan juuriansa. 1990-luvun alussa tulin jossain esitelmässä pohtineeksi, kuinka huonon metaforan ihmisenä olemisesta ajatus juurista tuottaa. Ihminenhän on ensi

sijaisesti homo mobilis, liikkuva olento, jonka peltoviljely hetkellisesti satoi paikoilleen. Tuolloin en osannut aavistaa, kuinka paljon liikkuvuus seuraavina vuosikymmeninä lisääntyisi ja monimuotoistuisi.

Yksi viime aikoina eniten minua inspiroineista käsitteistä onkin kelluva väestö. Termin *floating population* tausta lienee Kiinan hukou-järjestelmässä ja sen tuottamassa kaupunkien epävirallisessa väestössä, joka on vailla viranomaisten lupaa lähtenyt pois kotiseudultaan. Käsite on kuitenkin laennettavissa ilmiöön, jossa ihmiset tulevat ja menevät pitkään paikallaan olematta ja aloilleen juurtumatta. Väestö ei ole staattinen vaan se muuttuu jatkuvasti, ja vain osa asukkaista on virallisissa rekistereissä. Kontrollikiikkoisten painajainen.

Kelluminen sanana vaihtaa samalla yhteiskunnan perustan: jalkojemme alla ei ole kiinteätä maata, vaan olemisen alusta on jatkuvasti liikkuvaa vettä. Metaforisessa kielenkäytössä olenkin ollut huomaavina siirtymistä kasvikkunnasta eläinkuntaan ja etenkin linnustoon. Uudessa-Seelannissa kansakuntaa on määritelty uudelleen ajatellamalla ihmisiä lokkeina, jotka eivät pitkään paikallaan viihdy, mutta jotka usein palaavat sinne, missä ne ovat aikaisemmin olleet. Turistit ovat kai aina parvelleet, ja esimerkiksi Amsterdamissa, Barcelonassa ja Venetsiassa paikalliset katsovat näitä outoja lintuja olevan jo aivan liikaa.

Muuttoliike on viime aikoina paitsi kasvanut myös monimuotoistunut tavalla, joka lisää ihmisten paikallaan pysymättömyyttä. Aikaisempina vuosikymmeninä kansainvälinen muuttaja yleensä pysyi siellä, minne hän oli lähtenyt. Hän muutti vain kerran paikasta toiseen ikään kuin kasvi, joka siirretään tiluksilta toisille, jossa alkoi uusi juurien kasvatus. Tätä osittain varsin vanhanaikaiseksi muutunutta ideaa heijastavat yhä monien maiden kotouttamispolitiikka ja sen taustalla olevat juurtumista tavoittelevat periaatteet.

Nykyään suuri osa muuttajista myös jatkaa liikkumistaan. Osa heistä kerää muuton kohdemaassa hamsterin tavoin riittävästi

tarvitsemiaan aineellisia tai henkisiä pääomia palatakseen lopulta kotimaahansa. Jotkut tekevät tämän meno-paluumatkan useita kertoja elämässään. Toiset taas ovat kuin haikaroita, jotka siirtyilevät paikasta toiseen tarpeittensa ja mahdollisuuksiensa mukaisesti. Euroopassa ja Yhdysvalloissa tuhannet tämän päivän vierastyöläiset kulkevat vuosittain etelästä pohjoiseen ja taas etelään sadonkorjuun syklistä.

Vastaus kysymykseen, mistä sinä tulet, antaa aina vain huonommin vastauksen kysymykseen, kuka sinä olet. Monilla on myös aina vain hankalampi sanoa, mistä hän oikein on lähtöisin. Yhä useampi on kotoisin useammasta paikasta, ja monet myös ovat samanaikaisesti useassa paikassa. Olemisen kansainvälinen monipaikkaisuus toteutuu esimerkiksi silloin, kun pendelöidään jatkuvasti kahden maan välillä. Elämä on ylijarjaista myös silloin, kun perhe on jakautunut kahden tai useamman valtion välillä.

Moderni viestintäteknologia on tuonut fyysisen monipaikkaisuuden rinnalle virtuaalisen ylijarjaisen elämän. Internet mahdollistaa jatkuvan vuorovaikutuksen pitkistä välimatkoista huolimatta miltei vailla kustannuksia. Tämäkin on otettava huomioon kotoutumista mietittäessä: monet jatkavat intensiivistä sosiaalista elämää lähtömaassa olevien sukulaisten, tuttavien ja kollegojen kanssa, eikä tarvetta luoda suhteita kohdemaan väestöön ole niin kuin ennen.

Joku varmaan ajattelee, että mitä me sitten tilastoilla enää teemme, kun ne eivät luotettavasti kuvaa todellisuutta. Tämä on virhepäätelmä. Me ehdottomasti tarvitsemme tilastoja, ja tutkimuksessa niitä pitäisi hyödyntää enemmän kuin mitä muuttoliikkeen ja kotoutumisen tutkimuksessa nyt tehdään. Se mistä pitää luopua, on sokea usko tilastollisen tiedon täsmällisyyteen ja riittävyyteen. Vielä tärkeämpää on hyväksyä, että säiliömuotoisen yhteiskunnan aika on ohi, ja että tietoperustaa pitää kehittää vastaamaan aikamme olosuhteita. Ihmiskunta on verkostoja globaaleissa vesistöissä.